

Dèhyarahyon univèrthèle di drê dè l'Omo

Translation: Anne-Marie Yerly

D'a premi

Konchidèrin ke la rèkoneyechanthe dè la dinyità ke bayè drê a ti lè minbro dè la famiye umêna è dè ti lou drê parê è inkontèchtâbyo, l'è le fondèmin dè la libèrtâ, dè la djuchtiche è dè la pé din le mondo,

Konchidèrin ke la mèkoneyechanthe è le mèpri di drê dè l'Omo l'an menâ a di j'akchyon pindâbyè dè barbari ke rèbrekon la konhyinthe dè l'umanità, è ke l'arouvâye d'on mondo yô lè dzin cheron libro dè dèvejâ è dè krêre, ètsapo dè la pouère è dè la mijére, l'è j'ou proklamâ kemin le pye hôta èchpèranthe dè l'Omo,

Konchidèrin ke l'è fêrmo inportin ke lè drê dè l'Omo chéyan inparâ par on drê po ke l'omo chi pâ d'obedji par on dêri rèkoua dè chè rèbrekâ kontre la tirani è la choudzihyon

Konchidèrin ke fô chuto inkoradji la tsèvanthe di rapouâ d'amihyâ intrè nachyon.

Konchidèrin ke, din la « Charte » lè poupyo di Nachyon-j'Unyè l'an a rè proklamâ lou fê din lè drê dè fon dè l'omo, din la dinyità è la vayà dè la pèrchena umêna, din l'ègalità di drê di j'omo è di fèmalè, è ke ch'è chon promè dè ch' ingadji a inkoradji le pourgrè por ti, è a inchtâlâ di mèyou kondihyon dè ya din la libèrtâ la pye granta,

Konchidèrin ke lè j'Ètha Minbro chè chon ingadji a achurâ, in boun'akouâ avui l'Organijachyon di Nachyon j'Unyè, le rèchpè univèrthèle è vertâbyo di drê dè l'Omo è di libèrtâ fondamintalè,

Konchidèrin k'on idé kemouna dè hou drê è libèrtâ l'è dè la pye hôta

L'Achinbyâye gènèrale

Di bin fêrmo ke laDèhyarahyon univèrthèle di drê dè l'Omo l'è kemin la mèyou tsouja a avê pê ti lè poupyo è totè lè nachyon po ke totè lè dzin è ti lè minbro dè la chochyètâ ke l'an ha Dèhyarahyon a l'èchpri, l'ôchan a kà, pê l'inchènyèmin è l'èdukachyon, dè tsèvanhyi le rèchpè dè hou drê è libèrtâ, è d'in achurâ, pê di mèjerè dè tsèvanthe d'oâdre nachyonal è intèrnachyonal, la rèkoneyechanthe è l'aplikachyon univèrthèle è vertâbya, atan parmi lè populachyon di j'Ètha Minbro lou-mimo tyè parmi hou di tèritéro in pyathe, a lou choudzihyon.

Artike yon (1)

Totè lè dzin vinyon ou mondo libro è parê in dinyità è in drê. Chon dotâ dè réjon è dè konhyinthe è dêvon chè konportâ lè j'on-lè j'ôtro din on èchpri dè fratèrnità.

Artikle dou (2)

Tsakon pou chè prèvayè dè ti lè drê è dè totè lè libèrtâ prohyamâ din la

prèjinte Dèhyarahyon, chin rèjêrva, ke châyè dè rache, omo ou fèmala, dè kolà, dè linvoua, dè rèlidzyon, d'idé politike è dè tot'ôtro j'idé, d'orijine nachyonale ou « sociale », dè fortèna, dè vinyète ou mondo è dè to't'ôtra chituachyon.

In dèpye, chè farè rin dè yite fondâye chu le chtatu politike, juridike ou bin intèrnachyonâl dou payi ou bin dou tèritéro du yô la pèrchena i chô, ke chi payi ou chi tèritéro chi indèpindin, dèjo tutêla, pâ libro dè chè j'akchyon ou bin choudzè a kotyè j'inkupiyo a cha libra volontâ.

Artikle trè (3)

Tota dzin l'a drê a la ya, a la libèrtâ è a la churètâ dè cha pèrchena.

Artikle katro (4)

Nyon cherè tunyu in èhyavâdzo nè a choudzihyon, l'èhyavâdzo è l'ingadzèmin di j'èhyâvo chon intèr di din totè lè fouârmè.

Artikle thin (5)

Nyon cherè betâ a la tortura, nè a di pènè ou di krouyo trètèmin , pâ umin ou dègradin.

Artikle ché (6)

Tsakon l'a drê a la rèkonyechanthe din ti lè yu dè cha pèrchenalitâ juridike.

Artikle chate (7)

Ti chon parê dèvan la lê è l'an drê chin rèjêrva a tota la protèkchyon de la lê. Ti l'an drê a ithre inparâ kontre totè lè tsoujè ke tindron pâ dou konto dè ha Dèhyarahyon è kontre totè provokachyon.

Artikle vouète (8)

Tota dzin l'a drê a on rèkoua vayâbyo dèvan lè rèprèjintin di djuchtichè nachyonalè konpètintè kontre di j'akte rèchpèktin pâ lè drê dè fon ke l'i chon rèkonyu, pê la konchtituchyon ou bin pê la lê.

Artikle nà (9)

Nyon pou ithre arbitrèrèrmin arèthâ, dètinyè nè bani.

Artikle dji (10)

Tota dzin l'a drê, in pyèna ègalitâ, ke cha kouja chi intindya in tota djuchtiche è in publike pê on tribunal indèpindin è neutre, ke dèchidèrè, ke châyè dè chè drê è obligachyon, ke châyè dè l'utilitâ dè tot'akujachyon in djuchtiche diridjia kontre li.

Artikle ondè (11)

Tota dzin akujâye de n'akchyon kondanâbya l'è chupojâye inochinta tantyè ke cha kulpabilitâ châyè aprovâye pê la lê din on prothè publike, yô totè lè garanti nèchechèrè a cha dèfincha l'i cheron achurâyè.

Nyon cherè kondanâ po di j'akchyon ou bin di mankèmin adon ke chu le momin n'iran pâ on akte ke mertâvè na punihyon. Parê, nyon cherè punê fêrmo, tyè ou momin yô la krouy'akchyon irè j'ou fête.

Artikle dodzè (12)

Nyon porè ithre choudzè a di j'intrèfetsichè arbitrerè din cha ya poupra, intye-li, cha famiye, chon tinyèmin ou bin cha korèchpondanthe, nè a di j'atintè a che n'anà è a chon rènon. Tota dzin l'a le drê d'ithre inparâye pê la lê kontre hou j'intrèfetsichè è di j'afère dinche krouyè.

Artikle trèdzè (13)

Tota dzin l'a le drê d'alâ chève è léva in tota libèrtâ è de rèyi chon tinyèmin din on Ètha , n'inpouârtè le tyin.

Tota pèrchena l'a le drê de tyithâ ti le payi, mimamin le chyo, pu de rèvinyi din chon payi.

Artikle katouârdzè (14)

Dèvan la pèrchèkuchyon, tota dzin l'a le drê de tsèrtiyi on a-chokrê in churètâ è de ithre èbèrdji din di j'ôtro payi.

Chi drê pou pâ ithre vayâbyo kan i chon in pourchuitè, vertâbyamin fondâye chu on krimo de drê kemon, ou bin di manêrè kontrèrè i rêyèmin di Nachyon j'Unyè.

Artikle tyindzè (15)

Tota dzin l'a drê a chon poupro payi.

Nyon pou ithre indjuchtamin dèporvi de cha nachyonalitâ, nè dou drê de tsandji de nachyonalitâ.

Artikle chèdzè(16)

Achtou ke chon in âdzo è kopâbyo de prokrêâ, l'omo è la fèmala, chin limita ke chève de rache, de nachyonalitâ ou bin de rèlidzyon, l'an le drê de lou maryâ è de fondâ na famiye. L'an di drê parê din le maryâdzo, dou tin dou maryâdzo è achebin kan le maryâdzo l'è abouli.

Le maryâdzo pou ithre hyou rintyè avui le libro konchintèmin di j'èpà ke chon ingadjì.

La famiye l'è le fondèmin naturèle è chêtin de la chochyètâ, l'a drê a ithre inparâye pê la chochyètâ è l' Ètha.

Artikle djij'è chate (17)

Tota dzin, atan cholèta tyè de binda, l'a drê d'ithre propriètéro.

Nyon pou ithre indjuchtamin dèporvi de cha propriètâ.

Artikle djij'è vouète (18)

Tota dzin l'a drê a moujâ kemin i vâ, in konhyinthe è in rèlidzyon; chi drê konpouârtè l'èpâhyo de tsandji de rèlidzyon ou bin de fathon de moujâ, l'a achebin la libèrtâ de fére konyèthre chè j'idé in rèlidzyon ou bin achebin dre chin ke n'in moujè, li-mima ou avu di j'ôtro, atan in publiko tyè intrè-là, pê l'inchènyèmin, lè pratikè, le kulte è la fathon de pratikâ.

Artikle djij'è nà (19)

Tota dzin l'a drê libramin de moujâ è de dre, chin l'i bayè le drê d'è pâ ithre inkupiyi a kouja de chin ke moujè è le drê de tsêrtchi, de rèchuêdre è rèparti, chin konchidèrachyon de frontêrè, lè novi è lè j'idé de tyinta fathon è avu tyin moyin ke châyè.

Artikle vin (20)

Tota dzin l'a drê a la libèrtâ d'achinbyâyè è de chochyètâ ke volon travayi po la pé.

Nyon pou ithre d'obedji de fére partya de n'achochyachyon.

Artikle vint'yon (21)

Tota dzin l'a drê a prindre pâ a la dirèkchyon di j'afère publikè de chon payi, ke châyè dirèktamin, ou bin in pachin pê di rèprèjintin ke l'a libramin rèyi.

Tota dzin l'a drê d'arouvâ, din di kondihyon d'égalitâ, y fonkchyon publikè de chon payi.

La volontâ dou poupyo l'è le fondèmin de l'otoritâ di povê publiko ; chta volontâ de chè rèalijâ pê di j'èlèkchyon onithè ke dêvon avi yu din di tin prèyu, ou vôte chèkrè de ti, ou bin d'apri na prothatâye a parêre, achurin la libèrtâ dou vôte.

Artikle vint'è dou (22)

Tota dzin, in tin ke minbro de la chochyètâ, l'a drê a vivre trantiyilo din la chochyètâ. L'è j'ou fondâye po chatifyâ lè drê èkonomike, kulturèle è nèchèchéro a chadinyitâ è po fére a tsèvanhyi cha pèrchenalitâ, grâthe a l'èfouâ dou payi è a la boun'intinta intrè ti lè payi, in kontin l'organijachyon è chè moyin de vivre.

Artikle vint'è trè (23)

Tota dzin l'a drê ou travô , libro a li de rèyi le tâtso ke l'i konvin, a di rèjenâbyè è djuchtè kondihyon, a cha chatichfakchyon, l'a drê achebin a ithre inparâ kontre le tsômyâdzo.

Ti l'an drê, chin j'indjuchtiche, a on tô kovin por on tô travô.

Chi ke travayè l'a drê a on djuchto kovin, in tota djuchtiche è a che n'èchyin, por achurâ, achebin a cha famiye ouna ya din la dinyitâ umêna, è in dèpye, che fô, ti lè j'ôtro moyin de protèkchyon.

Tota dzin l'a drê de fondâ di chindika avu di j'ôtro, achebin de

ch'ingadji din di chindika po dèfindre chè j'intèrè.

Artikle vint'è katro (24)

Tota dzin l'a drê ou rèpou è i dichtrakchyon de totè chouârtè, bin chur din on tin rèjenâbyo intrè lè tin de travô è hou de kondji payi, prèyu po chin.

Artikle vint'è thin (25)

Tota dzinl'a drê a on trin de ya chufijin a cha ya, por achurâ cha chindâ, chon bin'ithre è chi de cha famiye, notamin po le medji, lè vithirè, le tinyèmin, lè chouin de mêdzo, achebin po lè chêrvucho ke demandè na famiye ke l'a drê a la chèkuritâ, kan l'i a dou tsômâdzo, la maladi, l'invaliditâ, le vèvâdzo, la viyèthe, din le ka de pèrda de chè moyin a kouja de krouyè chyâyè; fro de cha volontâ.

La maternitâ è l'infanthe l'an drê a on'éde è oun'achichtanthe rèyiè. Ti lè j'infan, ke chéyan vinyè ou mondo din le maryâdzo ou bin in dèfro, l'an la dzoyechanthe de la mima protèkchyon.

Artikle vint'è ché (26)

Tota dzin l'a drê a l'èdukachyon. L'èdukachyon de ithre gratiche, ou mintè po l'inchènyèmin d'èmoda. Le premi l'inchènyèmin l'è obligatéro. L'inchènyèmin de la tèknike, è l'aprintechâdzo d'on mihyi, de ithre ouvê a ti; l'intrâye i hôte j'étudè de ithre achebin ouvêta in pyên'ègalitâ a ti, d'apri lou merto.

L'èdukachyon de vijâ a la pyêna ravuchète de la pèrchenalitâ umêna è achebin ou rèinforhyèmin dou rèchpè di drê de l'omo è di libèrtâ premirè. I de favorijâ l'intindèmin, la tolèranthe è l'amihyâ intrè totè lè nachyon è totè lè chouârtè de rachè ou de rèlidziyon, achebin po chyèdre l'èvoluchyon di j'aktivitâ di Nachyon j'Unyè po le mantin de la pé.

Lè parin l'an, pé prioritâ, le drê de rèyi la chouârta de l'èdukachyon a bayi a lou j'infan.

Artikle vint'è chate (27)

Tota dzin l'a le drê de prindre pâ libramin a la ya kulturèle de la chochyètâ kemouna, de prindre pyiéji di moudè è kothemè è de partichipâ ou pourgrè de la hyinthe è a to le bin ke n'in rètirè.

Tsakon l'a drê a l'inparâye de ti lè j'intèrè ke vinyon de chin ke l'a pu krêâ, tan po fére tsèvanhyi la hyinthe ou chè demorâ.

Artikle vint'è vouète (28)

Tota dzin l'a drê, ke ché betâ in pyathe in piti è in grô, on ouâdre, po ke lè libèrtâ èkritè din ha Dèklarahyon, puéchan trovâ on èfè vayin.

Artikle vint'è nâ (29)

L'individu l'a di devê a inpyâ po la chochyètâ kemouna yô i chè tin, ke

cha pèrchenalitâ puéchè chè tsèvanhyi on pye pri dè chè vâ.

Kan i fâ a vayê chè drê è din la dzoyichanthe dè chè libèrtâ, tsakon l'è achtrin, ma tantyè i limitè kemandâyè pê la lê, rintyè por achurâ la rèkonyechanthe è le rèchpè di drê è libèrtâ di j'ôtro, pu achebin dè chatifyâ i djuchtè kondihyon dè la chejinthe, dè l'ouâdre publiko è dou bin'ithre dè ti, din na chochyètâ dèmokratike.

Chtou drê è libèrtâ ne poron djamé chè fére ou kontréro di prèkchripchyon di Nachyon j'Unyè.

Artikle trinta (30)

Pâ ouna cheule dichkpojichyon dè chta Dèhyarahyon porê ithre konprêcha è inpyèyia, por on Ètha, on groupèmin ou bin on individu, on drê ou on'ôtro, dè chè bayi a oun'aktivitâ ou bin dè fére ôtyè kontre l'avutrâye di drê è libèrtâ ke l'i chon inchkri.